

O ZAPREČAVANJU U NAŠIM USLOVIMA

U članku »Strategija oružanih snaga u koncepciji opštenarodne odbrane«, pored ostalog, ukazuje se i na značaj zaprečavanja. »Takvo shvatanje uključuje zaprečavanje u oblasti strategije i predmet je interesovanja celog društva, svih njegovih struktura . . . *Sigurno je da će izvršenje tog posla 80% ležati na stanovništvu* (podvukao A. H.), pa u tom smislu treba pripremiti sve građevinske organizacije i teritorijalne jedinice.«¹

U vezi s takvim zaključkom želio bih da pokrenem i istaknem nekoliko problema od čijeg rešavanja zavisi da li ćemo sistem zaprečavanja učiniti savremenim.

Zaprečavanje je kompleksan taktičko-tehnički sistem, koji se sastoji od niza značajnih i nezanimljivih komponenti. One se međusobno dopunjavaju, isprepliću i uslovljavaju do te mere da bi funkcija zaprečavanja u strategijskim okvirima postala defektna, ako bi se bilo koja od njih i delimično zapostavila ili narušila.

Koncepcija opštenarodne odbrane i naša vojna strategija odredile su i dale pravo mesto zaprečavanju. Ono od miniranja položaja, rušenja objekata i izrade drugih prepreka u rejonima (zonama) borbenih dejstava, evoluiru u opšti sistem zaprečavanja koji se istovremeno ugrađuje u prostor celog jugoslovenskog ratišta. Time ono dobija novi, viši kvalitet i prerasta u faktor od presudnog strategijskog značaja, uklapajući se po delovima i u celini u ceo sistem oružane borbe.

Kada je reč o ciljevima zaprečavanja, mada se po tome u osnovi slažem s autorom pomenutog članka, ipak smatram da će jedan od tih ciljeva »da oklopno-mehanizovanim snagama agresora do krajnjih granica ograničimo pokretljivost i manevar, istovremeno stvarajući našim oklopno-mehanizovanim i protivoklopnim snagama, izu-

¹ General-pukovnik avijacije Viktor Bubanj: *Strategija oružanih snaga u koncepciji opštenarodne odbrane*, »Vojno delo« 6/70.

zeto povoljne uslove za dejstvo, . . . te da one, koristeći se prilazima i slobodnim pravcima, vrše brze udare i u bokove i *uspešno manevruju i vode borbu ispred čela oklopnih kolona* (sve podvukao A. H.), u stvari, vrlo često biti mač s dve oštrice. Jer, do krajnjih granica ograničiti pokretljivost i manevar oklopno-mehanizovanim snagama agresora, znači da se to mora postići *masovnim i totalnim zaprečavanjem*, naročito minsko-eksplozivnim preprekama po frontu, u zahvatu tenkoprohodnih pravaca i po celoj dubini pojedinih operacijskih pravaca. Kako, međutim, ceo sistem zaprečavanja mora biti usklađen i treba da doprinese efikasnom sistemu vatre iz sveg naoružanja, a naročito vođenju bliske protivoklopne borbe i nanošenju što većih gubitaka agresoru pri odbrani svakog pedlja zemlje, to znači da će uspeh u borbi zavisi i od toga u kojoj meri će se naše snage nalaziti u neposrednom dodiru s agresorom.

U uslovima znatne superiornosti agresora u vazduhoplovnim i oklopnim snagama u neposrednom dodiru *na ravničastom i manevarskom zemljištu*, pri masovnom, a ponekad i totalnom zaprečavanju, biće teško pa i nemoguće (a možda i nepotrebno) da se stvore »izuzetno povoljni uslovi« našim oklopno-mehanizovanim snagama da »uspešno manevruju i vode borbu ispred čela oklopnih kolona«. Ispred čela oklopnih kolona uspešno manevrisati snagama, nanositi gubitke agresoru, zaprečavanjem mu ograničiti pokretljivost i manevar, vrlo je rizično i često nemoguće, jer se radi o dijametralnim suprotnostima, koje se mogu razrešavati samo na brdskom i planinskom zemljištu, tj. na izrazito kanalisanim komunikacijskim pravcima. Zato, po našem mišljenju, takav cilj se ne bi mogao kategorički postavljati pred zaprečavanje u pomenutim uslovima, već bi sistemom zaprečavanja trebalo pravovremeno stvarati uslove koji će, pored onog zahteva u odnosu na agresora, davati i našim oklopno-mehanizovanim i protivtenkovskim snagama *realno povoljne mogućnosti* za dejstvo i manevar u toku boja.

Zbog toga će i naš sistem zaprečavanja, hteli mi to ili ne, često ograničavati pa i sprečavati manevar i aktivna dejstva i našim snagama, jer neće biti mogućnosti za otvaranje prolaza u preprekama, već će se ti problemi najčešće morati da rešavaju odgovarajućim operativno-taktičkim postupcima.

U sistemu zaprečavanja, kada se pravovremeno i vešto izvode, položaj branioca može se mnogo olakšati. U sistemu miniranja, na primer, postavlja se veći broj manjih minskih polja i grupa mina, po frontu i dubini, raspoređenih i ukomponovanih u opšti sistem vatre, pri čemu na prolazima za sopstvene jedinice mora biti dobro organizovana kontrolno-zaštitna služba, odnosno pravci obeleženi i ostav-

ljeni da ih jedinice same zatvore. Takvim sistemom zaprečavanja agresor će biti prisiljen da se često zaustavlja i zadržava na preprekama i izlaže ubitačnoj vatri naših snaga. To je jedan od problema koji zaslužuje znatno veću pažnju i svakako će biti nužno da se u tom pravcu što pre pronalaze i neka druga, nova tehnička rešenja. Pored toga što ćemo morati učiniti sve da na našim preprekama ne strada nijedan naš borac, to ipak neće biti dovoljno ako se ne bude vodila evidencija, organizovalo čuvanje i kontrolno-zaštitna služba u preprekama (prolazima) i međusobno obaveštavanje jedinica i komandi.

Kada smo konstatovali da zaprečavanje u koncepciji opštenarodnog odbrambenog rata prerasta u sasvim novi kvalitet, onda mislimo na sve one komponente koje ga čine takvim, a koje se u našim uslovima javljaju u nešto drugačijem svetlu. U drugačijem obliku pojavljuju se snage za zaprečavanje, vreme postaje skoro nemerljivo vremenskim jedinicama, prepreke i sredstva za zaprečavanje (naročito minsko-eksplozivna) dobijaju veći značaj i drugačiji tretman, postavljaju se novi i širi zahtevi u obučavanju oružanih snaga i naroda, potrebni su i neki novi propisi, naročito na civilnom sektoru, itd.

Sušтина problema vezanih za sistem zaprečavanja i zauzimanje odgovarajućih, novih, kvalitetnijih stavova, lakše će se uočiti i obaviti ako se podsetimo kako se zaprečavanje tretira u pravilima, kako se izučava u školama i trupci, kako se planira i izvodi u praksi.

Prvo, na mnogim mestima se govori i piše da zaprečavanje pripremaju i izvode isključivo oružane snage, zanemarujući pri tome i sve druge snage društva koje se mogu angažovati; *drugo*, metode i načini u zaprečavanju su dosta stereotipni; *treće*, minsko-eksplozivna sredstva nisu celishodno pakovana, a ponegde još i necelishodno koncentrisana pa im pretil opasnost da budu u prvom naletu uništena iz vazduha; *četvrto*, u slučaju najteže situacije (iznenađenje), a i bez toga, biće potrebno sva ta sredstva izvlačiti i prevoziti u rejone miniranja i rušenja, pri čemu se moraju angažovati ogromna transportna sredstva; *peto*, vreme se često zanemaruje, pa se i gotovost zaprečavanja dovodi u pitanje, pogotovo ako se angažuju samo oružane snage (makar i svi rodovi, a ne samo inžinjerija); *šesto*, taktičko-tehnička dokumentacija i sistem evidencije prepreka dosta su složeni, sporo se izrađuju i necelishodni su za savremene uslove; *sedmo*, programi i obuka iz zaprečavanja u školama i trupci opterećeni su prevaziđenim načelima i, *osmo*, iako ne i poslednje, propisi, pravila i uputstva u JNA i nedostatak odgovarajuće regulative na civilnom sektoru otežavaju pa i onemogućavaju da se ovi i drugi problemi brže i celishodnije rešavaju i materijalizuju u svim društvenim strukturama.

Ovo su, pre svega, teorijske dileme i slabosti, koje svakodnevna praksa (koja je daleko otišla ispred teorije) demantuje poletom i inicijativom starešina, komandi JNA i štabova narodne odbrane. Međutim, trebalo bi ići dalje kako bi zaprečavanje u stručnom, planskom i organizacijskom pogledu dobilo savremen tretman.

Kada se uzmu u obzir svi uslovi, snage, sredstva, potrebe i ciljevi u zaprečavanju, onda bi snage inženjerije i ostalih rodova uspele do odlučnog trenutka da u jednoj odbrambenoj zoni izvrše svega 20 do 25% potrebnog zaprečavanja, dok bi sva ostala sredstva, a naročito minsko-eksplozivna sredstva (MES), namenjena za onih ostalih 75 — 80%, ostala neupotrebljena, što bi se vrlo negativno odrazilo na čvrstinu i upornost odbrane sa svim posledicama koje bi iz toga mogle proizaći. Zbog toga ćemo pokušati da uopštimo neka iskustva i iznesemo nekoliko mišljenja i predloga kako bi se ti problemi mogli efikasnije rešavati i teorijski oblikovati.

1) *Vreme i snage za zaprečavanje.* Vreme za pripremu i izvođenje zaprečavanja na jugoslovenskom ratištu u početnim ratnim dejstvima bilo bi od presudnog značaja. Od vremena koje će nam stajati na raspolaganju zavisice sve pripreme i izvođenje zaprečavanja, dok će gotovost zaprečavanja po sektorima, zonama, pravcima i u celini zavisiti od njegovog obima i snaga koje će ga izvoditi. Sve procene, mere, postupke i planove uvek gradimo na najtežim varijantama rata, pa je sasvim razumljivo što polazimo od toga da *nećemo imati dovoljno vremena* za pripremu i izvršenje zaprečavanja. Vreme u pograničnim zonama svodiće se na minute, a u dubini državne teritorije u pojedinim zonama, s obzirom na velike mogućnosti vazdušnih desanata, možda najviše na nekoliko sati. Razume se da će pojedini pravci biti pripremani i zaprečavani danima i mesecima, što je veoma povoljno, ali ovde o tome nije reč. Radi se o kritičnom vremenu za zaprečavanje, a to su one minute i eventualno časovi koji će nam stajati na raspolaganju. Zato se i nameće zahtev da to kritično vreme bude najefikasnije iskorišteno kako bi sistem zaprečavanja dostigao najviši stepen borbene gotovosti što se tiče masovnosti, raznovrsnosti, majstorstva i veštine postavljanja i uklanjanja prepreka u opšti sistem odbrane.

Očigledno da se takav zahtev ne može postaviti isključivo pred oružane snage, već pred sve snage društva.

Najbrže i najefikasnije treba da stupe u akciju *jedinice operativne armije*. Pri tome ih ne bi trebalo diferencirati po rodovima i službama, kao što se to često radi, već *sve jedinice rodova i službi* uključiti u zaprečavanje koliko je god moguće, tako da sve jedinice budu nosioci zaprečavanja u svojim zonama, rejonima, položajima i

pravicima borbenih dejstava. Nema razloga da artiljerci »leže« na vatrenim položajima, pripadnici ABH jedinica negde u rejonima budućih stanica za dekontaminaciju, oklopne jedinice u očekujućim rejonima, jedinice tehničkog održavanja u svojim rejonima, itd., a da im se ne postavi zadatak da ugrađuju mine u blizini svojih položaja i rejona razmeštaja. Razume se da bi tada inženjerijske jedinice mogle biti više angažovane na onim najtežim i složenijim poslovima, koji traže veću stručnost i složeniju opremu i sredstva (minopolagače, kompresore, rušenje složenijih objekata i sl.).

U sadašnjoj praksi neke naše komande iz sastava jedinica rodova i službi planiraju za zaprečavanje 25 — 30% celokupnog ljudskog potencijala — što bi značilo: u rejonu pešadijske čete — jedan vod, u bataljonu — tri voda, u puku devet vodova ili tri čete, itd., — na čemu, uz ostale faktore, zasnivaju proračune. Sami proračuni nisu u suštini bili nikada sporni, ali nam ne izgleda sasvim realno ad-hoc izdvajanje vodova, četa i bataljona, a da se pri tome ne vodi računa o svim drugim elementima od kojih takvo izdvajanje zavisi. To su, pre svega, borbeno situacija, prohodnost zemljišta, mesto jedinice u borbenom poretku, njen zadatak i sl. Tako će se jedinica koja dejstvuje u prednjem odredu, na primer, relativno malo angažovati na zaprečavanju. Međutim, kada pravovremeno izađe i posedne položaje, tada će se moći i morati skoro čitava (sem osmatrača, dežurnih oruđa i sl.) posvetiti uspostavljanju efikasnog sistema zaprečavanja. Slično će biti s jedinicama na teškoprohodnom i manje prohodnom zemljištu, na težištu ili van težišta odbrane, u prvom ili u drugom ešelonu ili u rezervi, itd.

Zbog toga sa sigurnošću možemo tvrditi da će se neke jedinice nekada moći angažovati na zaprečavanju vrlo malo — 5 ili 10% — dok će se druge moći upotrebiti skoro s celim sastavom (to može biti i 80 pa i 90%). Bilo bi nerealno da se na osnovu toga stvaraju proseci u okviru grupacija združenih sastava, jer bi nas to opet odvelo na pogrešan put. Potrebno je stalno imati na umu sve uticajne faktore i iz toga izvoditi proračune i donositi zaključke za svaku jedinicu posebno.

U vezi s angažovanjem jedinica rodova i službi na zaprečavanju trebalo bi da se to drugačije reguliše u našim borbenim pravilima i uputstvima. Treba da se kategorički pođe od toga da je zaprečavanje jedan od osnovnih zadataka svih jedinica rodova i službi i da ono u pripremi i organizovanju borbenih dejstava ima prioritetan značaj. U sadašnjim pravilima prilično je to zapostavljeno pa prema tome i veoma malo obavezuje.

Snage teritorijalne odbrane predstavljaju veoma značajnu i efikasnu snagu u pripremi i izgradnji sistema zaprečavanja, naročito ako se ojačaju i ostalim snagama (radnim jedinicama od stanovništva, snagama i sredstvima radnih i drugih organizacija itd.). Jedinice TO su brojne, raspoređene tamo gde nema jedinica JNA, po kvalitetu, obučenosti i brzini mobilizacije na visokom stepenu borbene gotovosti, pa je sasvim realno da u svojim rejonima borbenih dejstava preuzmu odgovornost za sistem zaprečavanja. Prema potrebi i svojim mogućnostima mogu da urade i više od toga, izvodeći zaprečavanje na bokovima i međuprostorima operativnih jedinica. Pri tome treba voditi računa da jedinice TO ne zapostave glavne i osnovne zadatke, odnosno da zadatke u zaprečavanju izvršavaju prvenstveno u rejonima svojih položaja i pravaca borbenih dejstava. U praksi već imamo takvih rešenja gde su jedinice TO preuzele sva miniranja i rušenja, što u sklopu odbrambenih zona združenih sastava predstavlja 10, a negde i 25⁰/₀ planiranih količina MES. Osnovno je da se postigne jedinstven koncept zaprečavanja, da svi nosioci poslova dobiju usklađene, konkretne i precizne zadatke, potrebna sredstva i taktičko-tehničku dokumentaciju. Sada se u praksi tako i radi, jer za to postoje svi potrebni uslovi, a što je najvažnije, jedinstvo volje i akcije i visok stepen saradnje štabova narodne odbrane i komandi jedinica operativne armije.

Jedinice civilne zaštite (CZ) do sada najčešće nisu bile prisutne u našim analizama i procenama sistema zaprečavanja. Ako ponegde i ima pokušaja, nailazi se na nerazumevanje, pri čemu se daju neprihvatljiva obrazloženja. Naime, ističe se da je to ljudstvo starijih godišta, da je u jedinicama CZ najveći broj žena, da specijalizovane ekipe moraju biti u stalnoj pripravnosti, da jedinice CZ nisu naoružane, itd. Sve je to tačno, ali kada je u pitanju zaprečavanje, takva se obrazloženja ne mogu prihvatiti, već bi trebalo naći rešenja da se jedinice i ekipe CZ u određenim situacijama mogu angažovati u zaprečavanju. Pre svega treba vršiti popunu jedinica CZ i relativno mlađim, zdravijim i sposobnijim obveznicima. Zatim, nema razloga da se potcenjuje uloga žena i da se ne angažuju u miniranju, izradi barikada ili drugih prepreka, jer ni ostali zadaci u jedinicama CZ nisu lakši (izvlačenje povređenih iz ruševina i sl.) a u industriji komunalnim i uslužnim delatnostima obavljaju relativno teške poslove itd. Poznato je da su žene pokazale neviđeni heroizam, snagu i izdržljivost u našem NOR-u, a to isto danas pokazuju i žene u ratu protiv agresora u Južnom Vijetnamu.

Tačno je da specijalizovane ekipe i mobilne jedinice CZ moraju biti na određenim punktovima u stalnoj pripravnosti za intervencije,

ali takav i još teži je slučaj i s mnogim jedinicama JNA i TO koje vode borbu ili svakog trenutka treba da uđu u najžešće bitke, pa ipak se angažuju i odvajaju svoje snage za zaprečavanje. U pitanju je očito neshvatanje problema, jer bi i jedinice CZ lakše izvršavale svoje zadatke ako bi pre toga sistemom raznovrsnih prepreka ojačale ili potpomogle da se zapreče odgovarajući prilazi do njih.

Jedinice milicije treba da raspoložu određenom količinom MES u rejonima svojih milicijskih stanica (minama raznih vrsta, naročito sredstvima za postavljanje mina iznenađenja i rušenje najbližih objekata na komunikacijama). Zadatke im mogu davati i usklađivati dejstva s njima komande operativnih jedinica i štabovi narodne odbrane, tj. oni koji su najbliže i najneposrednije zainteresovani za konkretne zadatke milicijskih jedinica u zaprečavanju. Verovatno će biti najmanje problema u angažovanju milicije, čiji su pripadnici dobro obučeni u rukovanju opremom i MES. Na sličan način mogle bi da se angažuju i *carinarnice* na graničnim prelazima, s tim da se prethodno obuču u rukovanju MES, u čemu se mogu angažovati naše granične jedinice.

Razna građevinska preduzeća, posebno ona koja su specijalizovana za niske gradnje i imaju građevinsku mehanizaciju, mogu imati značajnu ulogu u zaprečavanju po čitavoj teritoriji SFRJ. Tu su i *preduzeća koja se bave melioracionim radovima*, zatim *razne vodoprivredne i poljoprivredne organizacije* (ove poslednje raspoložu sa oko 50.000 traktora), itd. Sve ove organizacije u stanju su da vrše zaprečavanje na razne načine: raskopavanjem, preoravanjem puteva i upotrebom traktora za brazdanje zemljišta radi postavljanja mina, angažovanjem mehanizacije u eskarpiranju obala na rekama i kanalima, na izradi raznih protivtenkovskih i protivtransportnih rovova i klopki, izradi raznih zemljanih brana radi veštačkog plavljenja zemljišta, izradi barikada i zakrčivanja ulica, itd.

Preduzeća za puteve pokrivaju celokupnu teritoriju SFRJ. Svojom radnom snagom i mehanizacijom velikih kapaciteta, svrstanom u razne pogone, sekcije i druge organizacijske jedinice, drže sve puteve I, II i III reda, a ponegde i puteve nižih kategorija. Ova preduzeća su specijalizovana za održavanje puteva i objekata na njima za normalan saobraćaj u svim godišnjim dobima, pa je sasvim logično zaključiti da će najbolje i najefikasnije da onespobljavaju ove puteve i objekte i bez upotrebe eksploziva, jer su oni najbolji poznavaoци puta, najosetljivijeg mesta i svakog objekta na njemu, pa je sigurno da će znati primenjivati i najpovoljnija tehnička rešenja u zaprečavanju. Sve ovo u celini se odnosi i na *preduzeća za održavanje aerodroma*.

Upotreba MES u zaprečavanju od tih preduzeća može se rešavati na nekoliko načina: prvi, da se osposobe određeni kadrovi za rušenje puteva i objekata i za miniranje neposrednih obilazaka i rejonu u zahvatu puteva; drugi, da se u tim preduzećima u ratu formiraju pionirska odeljenja, vodovi ili čete za zaprečavanje; treći, kombinacija prvog i drugog kako unutar pojedinih preduzeća tako i između njih u okviru društveno-političkih zajednica.

Željezničkotransportna preduzeća uključuju se takođe ljudskim i tehničkim kapacitetima u sistem zaprečavanja na željeznicama (na otvorenim prugama i željezničkim stanicama) na isti način kao i preduzeća za puteve. Ove organizacije nalaze se u nešto povoljnijem položaju od drugih, jer je željeznička mreža mnogo osetljivija, objekti se onesposobljavaju jednostavnije i lakše bez eksploziva (demontriranjem), a osposobljavanje željeznica je nemoguće bez rezervnog materijala (šina, pragova, skretnica, mostova i dr.). Na željeznicama će vrlo često biti dovoljno samo jednokratno rušenje pojedinih delova ili objekata, pa će pripreme i organizovanje zaprečavanja biti jednostavnije, lakše i efikasnije. Kada se ovako aktivira željeznička organizacija nema potrebe da se na željezničkim mostovima i objektima angažuju inženjerske jedinice, što je to bilo u dosadašnjoj praksi.

Šumska gospodarstva zaslužuju da se posebno ukaže na njihovu ulogu i značaj u sistemu zaprečavanja. Naša zemlja pokrivena je ogromnim šumskim površinama (oko 35% celokupne površine, a neke republike i do 50%). Tu će se zateći ljudski i mašinski (mašine i transportna sredstva) kapaciteti šumskih gazdinstava, koji se mogu planski i organizovano uključiti u izradu raznovrsnih prepreka (zaseka, zavalu, brana, ukopanih stubova, prekopavanja puteva, a po mogućnosti i pripremanju i rušenju šumskih puteva i objekata na njima, protivtransportnih prepreka i klopki, ojačavanju šumskih prepreka minama i sl.).

Na prvi pogled izgleda da tu neće biti ozbiljnijih problema, jer su šume, naročito one na brdsko-planinskim i kraškim predelima, skoro neprohodne pa i same po sebi predstavljaju ozbiljnu prepreku. To je samo delimično tačno, jer je poznato da su šumska gazdinstva radi eksploatacije razvijala široku mrežu šumskih puteva. Mnogi su od njih rekonstruisani, kategorisani i uključeni u osnovnu putnu mrežu republika. Osim toga napravljeni su mnogi proseci između pojedinih šumskih odseka, a postoje i mnogobrojni proplanci, što olakšava prohodnost ne samo pešadije već i motornih vozila-guseničara.

To znači da se planskom zaprečavanju šumskih masiva mora posvetiti posebna pažnja. Šumski radnici i ekipe s traktorima, kompresorima, dozerima, motornim testerama i pokretnim žičarama treba

da se pretvore u snagu koja će izgraditi nesavladiv sistem zaprečavanja za neprijatelja i stvoriti povoljne uslove za skriveno i brzo manevrisanje naših snaga, te iznenadne i brze napade u bokove i pozadinu snaga agresora.

Naša zemlja se u posleratnom periodu brzo razvijala i iz poljoprivredne prerasla u industrijski relativno razvijenu zemlju. Gotovo nema kutka naše zemlje u kome nije nikla i razvila se neka fabrika. Sva ta preduzeća locirana su tako da će se brzo naći na pravcima ili u zonama neposrednih borbenih dejstava. Eto još jedne mogućnosti da se u sistem zaprečavanja uključe *industrijski radnici*, organizovani u jedinice TO ili na drugi način u okviru svojih radnih organizacija. U privrednim preduzećima postoje povoljne mogućnosti za organizaciju zaprečavanja, jer im se još u miru mogu bez teškoća dodeliti MES na sigurno čuvanje, pošto imaju organizovanu stražarsku službu, mere higijensko-tehničke zaštite, civilnu industrijsku samozaštitu (protivpožarnu, spasilačku službu i dr.).

Još povoljnija situacija biće u angažovanju *radnika i mehanizacije rudarske industrije*. Rudnici svih vrsta zapošljavaju ogromnu radnu snagu, koja se može upotrebiti za zaprečavanje, naročito pri izradi prepreka od kamena i drveta, posebno minsko-eksplozivnih, u čemu su rudarski radnici pravi majstori. Setimo se samo naših mnogobrojnih diverzantskih akcija iz NOR-a, čiji su nosioci najčešće bili rudarski radnici — mineri.

Neiscrpnii izvor snage i nosilac oružane borbe protiv agresora biće naša *omladina*. I pored toga što će masa omladine ući u sastav OS, još uvek će postojati ogromne mogućnosti, naročito u gradskim i visokoškolskim centrima, da angažujemo na hiljade zdravih, hrabrih i odanih mladića i devojaka, organizovanih u *omladinske čete i vodove* i da ih planski i vešto uključimo u sistem zaprečavanja. Oni mogu imati važnu ulogu u protivdesantnom zaprečavanju, naročito pojedinih širih prostoriya oko važnih centara i drugih važnih mesta i objekata. Neka iskustva tu već postoje, pa bi bilo korisno da se svestranije izuče, sagledaju i u skladu sa specifičnostima pojedinih regiona i područja razrade, uopšte i iskoriste.

Treba takođe istaći i mogućnost aktivnih dejstava *grupa građana i pojedinaca* na pripremi i izvođenju zaprečavanja — samostalno ili u zajednici s jedinicama TO, posebno na privremeno zauzetoj teritoriji, zbog čega se i na tom području nameće potreba šire i svestranije obuke u zaprečavanju.

Na osnovu dosadašnjih razmatranja možemo sa sigurnošću tvrditi da će oružane snage moći da realizuju samo jedan deo poslova u

sistemu zaprečavanja, dok će se pretežan deo zaprečavanja vršiti ostalim snagama društva. Da li će to biti 70, 80 ili 90%, ostaje da se vidi u konkretnim uslovima, što će zavisiti od opšte razvijenosti i mogućnosti pojedinih regija.

2) *Korišćenje MES u zaprečavanju.* Kada smo raspravljali o snagama i njihovim mogućnostima u zaprečavanju, sva razmatranja smo zasnivali na pretpostavkama da su te snage pravovremeno i u potpunosti obezbeđene potrebnim sredstvima a, pre svega, sa MES. Sam pojam obezbeđenosti u širem smislu može da znači:

a) da se potrebna MES nalaze u rejonima zaprečavanja (poljskim i tajnim skladištima, na mestima miniranja);

b) da su MES kod jedinica (formacijska i dodeljena sredstva) i radnih organizacija koje će vršiti zaprečavanje, pa im predstoji izvlačenje i razvoženje do rejona upotrebe;

c) da su MES uskladištena i koncentrisana u većim količinama u manjem broju skladišta, relativno mnogo udaljenih od pravaca i rejona zaprečavanja;

d) da se MES nalaze u organizacijama koje ih proizvode, pa ih treba prevoziti u rejone zaprečavanja;

e) da se deo MES nalazi u trgovačkoj mreži (specijalizovane organizacije za promet MES) pa je neophodno pravovremeno izvlačenje i dotur do mesta upotrebe;

f) da se deo ili ogromna masa MES nalazi na raznim gradilištima (putevima, kamenolomima, rudnicima i sl.), te je potrebno pronalaženje, izvlačenje i disperzija, odnosno dotur do mesta upotrebe;

g) da se deo MES nalazi u košuljicama neeksploziviranih avio-bombi, raketa i granata zaostalih posle artiljerijskih i avio-bombardovanja neprijatelja, pa je nužno njihovo pronalaženje, delaboracija i dalje korišćenje u zaprečavanju;

h) da se ogromna masa MES nalazi u zaleđu neprijatelja u našim ranije postavljenim minskim poljima ili pripremljenim ruševinama, pa je moguće i potrebno njihovo izvlačenje (vađenje), transportovanje i ponovna upotreba na drugim mestima, i

i) da će se snabdevanje MES vršiti i iz ratnog plena.

Ako sve ove načine korišćenja MES razmotrimo sa stanovišta efikasnosti i borbene gotovosti sistema zaprečavanja, doći ćemo do zaključka da su svi mogući i da će egzistirati bez obzira na neke slabosti.

Najidealnije rešenje bi bilo kada bi se uvek sva MES nalazila u rejonima zaprečavanja. Međutim, taj način u miru je nemoguće spro-

vesti, sem u zategnutoj međunarodnoj situaciji, kada postane očigledno da će doći do agresije. U takvoj situaciji sva MES moraju se disperzirati i dovesti na mesta zaprečavanja i njegovih izvršilaca. Deo tih sredstava smestiće se u tajna skladišta, iz kojih će se kasnije redovno snabdevati oružane snage.

Rešenja navedena pod b) predstavljaju realnu situaciju u našim OS. Ta MES su manje više tako locirana i uskladištena da ih samo treba izbaciti i odmah razvoditi na kraća odstojanja do mesta upotrebe. Bilo bi veoma korisno ubrzati rad na donošenju propisa i, u skladu s tim, obezbediti radne organizacije da se što pre snabdeju potrebnim MES i da ih čuvaju u svojim skladištima.

Ako negde postoje rešenja kao pod c), odmah treba preduzeti mere da se što pre iz temelja menjaju, jer se nikako ne sme tolerisati takvo stanje, koje je višestruko štetno i ne obezbeđuje borbenu gotovost sistema zaprečavanja u slučaju iznenadne agresije. MES su neposredno ugrožena, a iz vazduha mogu biti uništene sve količine (rezerve) koje se čuvaju na taj način: Iz takvih skladišta nemoguće je izvršiti brzu disperziju, jer je neophodan velik broj transportnih sredstava, male su mogućnosti jednovremenog izbacivanja i utovara na više mesta, transport MES na veća odstojanja dugo traje i zavisi od dobre putne mreže i od situacije u vazduhu, i napokon, gotovost sistema zaprečavanja oteгла bi se u nedogled. Trebalo bi, također, da se utvrde i neki osnovni kriteriji za pojedine operativno-strategijske pravce u pogledu uskladištenja MES, što bi trebalo rešavati konkretno za svaki slučaj.

Ako se MES nalaze u organizacijama koje ih proizvode, treba naglasiti da će te organizacije i u ratu nastaviti s tom proizvodnjom. Danas se zna asortiman i obim dnevne, nedeljne i mesečne proizvodnje, a zna se, ili pak treba utvrditi, kakva će proizvodnja biti u toku rata, gde će im biti lokacija, itd. Sve te proizvodne organizacije imaju i redovno drže u skladištima određene količine MES, bilo kao robu za tržište ili kao odgovarajuće materijalne rezerve. Sve te proizvodne organizacije predstavljaju pouzdan, ali ipak dopunski izvor snabdevanja MES, sa kojima treba računati. Zato se još u miru te radne organizacije uvrštavaju u odgovarajuće ratne planove zemlje, na kojima baziraju i odgovarajući planovi obezbeđenja MES i operativno-strategijskih grupacija. Na isti način moraju se rešavati i sva pitanja u vezi sa MES koja su u trgovačkoj mreži.

Što se tiče korištenja MES iz rudnika, kamenoloma i gradilišta (puteva, železnica), hidrocentrala itd.), treba ukazati na činjenicu da se pri upotrebi savremenih metoda građenja (teška i savremena mehanizacija i najsavremenija tehnologija) svakodnevno upotrebljavaju

ogromne količine MES (na nekim deonicama auto-puteva koji su kod nas trenutno u izgradnji dnevno se troši i do 25.000 kg MES). S tim sredstvima treba računati, ali samo kao dopunskim, a način eksploatacije prepustiti štabovima, komandama i jedinicama TO, pri čemu se na ta sredstva ne bi smeli osloniti u početnom periodu, već u daljem toku rata.

Snabdevanje delova oružanih snaga, naročito diverzantskih jedinica s eksplozivima iz municije, kao i njenom neposrednom upotrebom biće često jedini izvor snabdevanja, posebno u daljem toku ratnih dejstava zbog otežanog snabdevanja iz drugih izvora. Zato se u obuci OS posvećuje posebna pažnja pronalaženju, izvlačenju i upotrebi tih sredstava. Ovim poslovima treba da se bave samo specijalisti, pre svega, pirotehničari, diverzanti iz jedinica TO, pa i pionirske i druge inženjerijske jedinice JNA.

Za korišćenje eksploziva i upaljača iz naših minskih polja potrebno je da se tačno znaju mesto i sistem miniranja, vrste mina, aktivnost neprijatelja itd. Od presudnog značaja je dokumentacija o evidenciji postavljenih minskih polja, kojom treba da raspolažu sve jedinice koje su minirale i koje se koriste minskim poljima, a u pozadini neprijatelja evidencija mora da se nalazi u komandama jedinica TO. One treba da su nosioci planiranja izvlačenja mina iz minskih polja, organizatori i izvršioci naknadnog miniranja ili rušenja objekata tim MES. U daljem toku rata ovaj način snabdevanja verovatno će biti jedan od najznačajnijih s obzirom na masovnost miniranja teritorije i široke mogućnosti korišćenja tih MES.

U vezi s korišćenjem neprijateljevih MES nameću se posebni zadaci. Pre svega, treba stalno pratiti i izučavati MES potencijalnih agresora pa bi se planovi i programi obuke morali izmeniti i dopuniti. Ako se naše snage solidno obuču i pripreme da uspešno koriste MES iz ratnog plena, to može u određenim situacijama postati jedan od najznačajnijih izvora snabdevanja. Međutim, ipak treba naglasiti da u svakom konkretnom slučaju sva zaplenjena MES, naročito sredstva za paljenje (podsticanje — iniciranje) eksploziva, pre upotrebe *treba obavezno specijalistički ispitati*.

3) *Neki problemi obuke*. U skladu s težnjom da se zaprečavanju prilazi na savremen način potrebno je da se i obuka osavremeni, da se organizuje i sprovodi na širem planu nego što je to sada.

Pre svega, sve planove i programe obuke kako u oružanim snagama, tako i civilnom sektoru treba dopuniti i tematikom iz zaprečavanja. U nekim preduzećima (šumska, građevinska itd.) nastava bi se morala zasnivati pretežno na obuci u zaprečavanju. Pri tome se mo-

raju poštivati sve specifičnosti pojedinih regiona i pravaca na kojima će jedinice i radne organizacije djelovati i vršiti zaprečavanje. Planovi i programi morali bi biti fleksibilniji, da pruže mogućnost neposredno zainteresovanim komandama, ustanovama i radnim organizacijama da ih one same menjaju, usklađuju i dopunjuju prema sopstvenim potrebama. Uporedo s tim trebalo bi rešiti i pitanje stručne literature priklanog sadržaja i formata sa što jednostavnijim i pristupačnijim tretiranjem gradiva kako bi mogla da služi najširim slojevima stanovništva.

Materijalno obezbeđenje obuke u svim organizacijama i strukturama treba takođe rešiti. U pojedinim opštinama ili regijama mogli bi se formirati manji kabineti s pomagalima za obučavanje građana u zaprečavanju. Ta sredstva mogla bi da budu pokretljiva. Filmovi o zaprečavanju bi morali da nađu više mesta u srednjim i visokim školama, ustanovama, radnim i drugim organizacijama. Televizija bi takođe, trebalo da više učini na obučavanju stanovništva u zaprečavanju.

Kvalifikovane izvođače obuke iz zaprečavanja imamo u JNA, a delom i u rezervnom sastavu, što je solidna baza za širu aktivnost.

U prvoj fazi valjalo bi organizovati univerzalne kurseve iz zaprečavanja, na kojima bi se osposobljavali slušaoci iz svih opština jedne republike ili po regijama. Oni bi kasnije, neposredno u školama, mesnim zajednicama, radnim i drugim organizacijama obučavali narod. U drugoj fazi (jedinice JNA i TO mogu i nezavisno od toga) trebalo bi preći i na više, proverene forme obuke, tj. organizovati i izvoditi više zborova vežbi iz zaprečavanja (samostalnih ili u sklopu opštih vežbi), ali ne samo na poligonima i vežbalištima JNA već i na raznim mestima u gradu, u tvornicama, danju, noću, nedeljom i praznikom itd.

Veoma su interesantne vežbe vatrogasnih društava koje se izvode na taj način i privlače pažnju velikog broja građana. Solidno i na sličan način pripremljene i dobro organizovane vežbe iz zaprečavanja sa školskim nastavnim sredstvima mogu dati veoma dobre rezultate. One mogu biti organizovane u zajednici s pripadnicima JNA, TO omladinom i građanima pa, ako se obezbedi i prisustvo većeg broja posmatrača, u stanju su da uliju veliko poverenje u snagu i moć MES i zaprečavanja uopšte.

Valja naglasiti da mnogi od pomenutih problema traže i odgovarajuću regulativu u sklopu opštih propisa na civilnom sektoru, ili pak da neki od njih budu i posebno rešeni i regulisani. To su propisi iz oblasti uskladištavanja i čuvanja MES, koji bi morali biti druga-

čiji od onih »mirnodopskih« civilnih propisa, zatim obaveze civilnog sektora u pogledu zaprečavanja, potreba za nekim načelnim organizacijsko-formacijskim šemama pojedinih radnih organizacija u ratu (na primer, za preduzeća za puteve, šumska gazdinstva i dr.), propisi za poligone, vežbališta i kabinete društveno političkih zajednica, radnih i drugih organizacija, itd.

Zadatak komandi JNA, štabova narodne odbrane i ostalih upravnih organa za poslove narodne odbrane bio bi da brže prevazilaze neka dosadašnja shvatanja o zaprečavnju. Razume se da je u svemu tome potrebna najuža saradnja između odgovornih nosilaca vojnostručne obuke, organa i organizacija rezervnih starešina na svim nivoima, a naročito u bazi, gde se vojnostručna obuka organizuje i izvodi. Svako u svojoj nadležnosti trebalo bi da ubrza donošenje normativnih akata i konkretnih odluka radi brže realizacije koncepcije opštenarodne odbrane i u oblasti zaprečavanja.

Pukovnik

Ahmed HAMZIĆ